

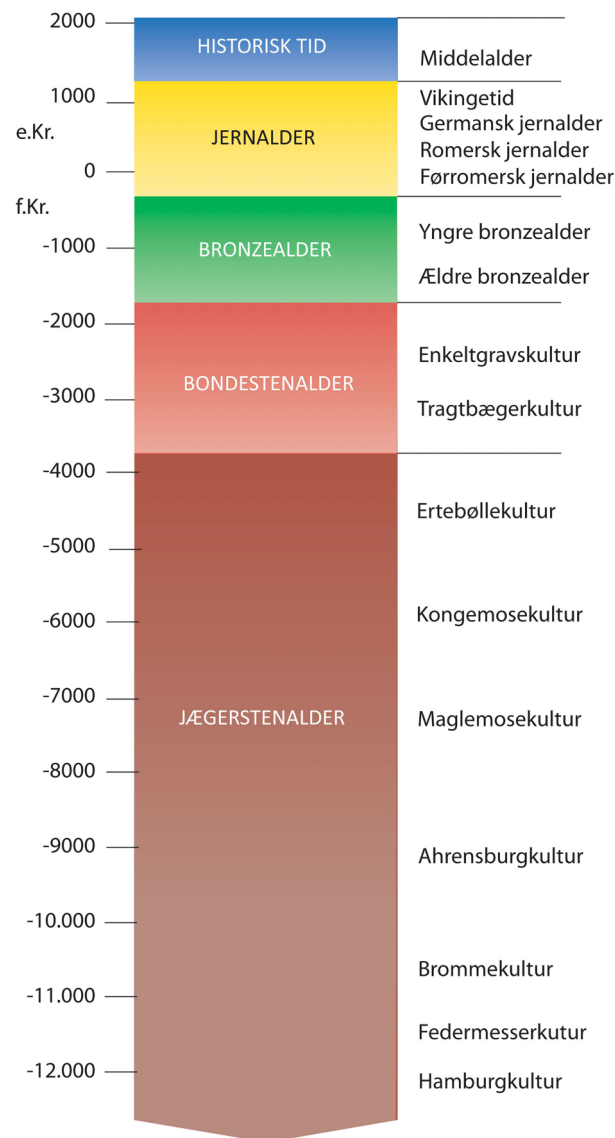
Yngre germansk jernalder bebyggelse

Arkæolog René Gravgaard Pedersen

Indholdsfortegnelse

Indledning	3
Undersøgelsens baggrund	3
Lokalområdet i oldtiden	3
Undersøgelsens resultater	4
Hustomterne	4
Grubehuse	5
Brønde	6
Sammenfatning og perspektivering	6
Hvis du vil vide mere	8

Indledning

Denne kulturhistoriske rapport giver et overblik over museets udgravning ÅHM7943 Kirkehuse II, Hune, forud for byggemodning af området. Udgravningen stod på fra d. 01-12-2022 til d. 16-12-2022 uden afbrydelser, dog blev udgravningen besværliggjort af meget sne, frost ned til -18 grader og vand. I fundområdet blev der registreret seks hustomter, fire grubehuse og tre brønde. Ud fra ¹⁴C-dateringer og hustypologi dateres bebyggelsen til yngre germansk jernalder/ældre vikingetid, år 550 – 889 e.Kr.

Undersøgelsens baggrund

I forbindelse med byggemodning af et 1,4 ha stort område på matrikel 25co Hune By, Hune, foretog museet en forundersøgelse af planarealet, hvor et areal på 3.540 m² indstillet til egentlig udgravning.

Udgravningsarealet ligger på et svagt markeret bakkeparti i udkanten af den historiske bebyggelse Kirkehuse, i dag den sydøstlige del af Hune, omtrent 500 m syd for Hune Kirke, som har rødder tilbage i 1100-tallet.

Planområdet har indtil for nyligt fungeret som boldbane, og i forbindelse med etableringen af denne er der tydeligvis blevet tilføjet et tykt opfyldslag. I store dele af fundområdet var der således mere end en meter ned til undergrunden – længst mod nordøst var der blot 0,5 – 0,7 meter til undergrund, men det oprindelige terræn faldt vest- og sydover, og det påfyldte lags tykkelse steg i takt med terrænfaldet. I hele den vestlige del af fundområdet var der 1,2 – 1,6 meter til undergrund.

Lokalområdet i oldtiden

For et par år siden foretog museet omfattende undersøgelser på nabogrunden, lige øst for det aktuelle planområde. Her blev et areal på lidt mere end 2.000 m² indstillet til udgravning efter den indledende forundersøgelse. Ved den efterfølgende udgravning blev der fundet tætliggende anlægsspor fra jernalder og vikingetid i det meste af udgravningsfeltet. Der blev blandt andet registreret spor efter syv treskibede langhuse, 23 gruber og et mindre område med ardspor. På baggrund af ¹⁴C-dateringer og keramik, kunne hovedparten af anlægssporene dateres til førromersk jernalder, men to mindre treskibede langhuse stammede fra sidste halvdel af yngre germansk jernalder eller begyndelsen af vikingetiden.

Oversigtskort. De hvide og røde polygoner viser søgegrøfter, udvidelser og udgravningsfelter. Denne udgravning og den tidligere udgravning, ÅHM7247, er vist på oversigtskortet.

Baggrund: Ortofoto 2023 © Styrelsen for Dataforsyning og Infrastruktur.

Oversigtskort over udgravningsfeltet. De indtegnede polygoner viser registrerede anlæg. De grå arealer til sydvest, er områder med ardspor.

Baggrund: Ortofoto 2023 © Styrelsen for Dataforsyning og Infrastruktur.

Undersøgelsens resultater

Under udgravningen blev der registreret seks hustomter, fire grubehuse og tre brønde. Seks af disse konstruktioner er ^{14}C -dateret, mens de resterende syv er dateret ud fra typologi og de omkringlæggende anlæg. Alle de seks daterede konstruktioner, tre hustomter, to grubehuse og en brønd, er dateret til yngre germansk jernalder/ældre vikingetid.

Hustomterne

En af hustomterne, A120, adskilte sig fra de andre fundne hustomter. Den havde vægstolpehuller næsten hele vejen rundt, på nær mod øst. Derudover havde den en lettere indtrukken indgangsparti mod sydøst, hvor dørstolpehullerne havde en indbyrdes afstand på omkring en meter. Fra døren tolkes

Oversigtskort. Hustomterne er vist med grå polygoner og A-nr.

Baggrund: Ortofoto 2023 © Styrelsen for Dataforsyning og Infrastruktur.

^{14}C -analyse

Kulstof-14 bruges til at tidsbestemme eller datere materiale fra mennesker, dyr og planter.

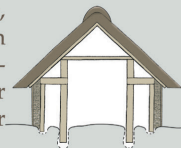
Kulstof (C) er et grundstof, der indgår i alle levende organismer. Når en organisme dør, mindskes antallet af C-14 atomer langsomt, da atomet er radioaktivt. Ved at måle den mængde af ^{14}C , der er tilbage i et materiale, kan man derfor regne ud, hvor gammelt det er.

Typologi

Typologi bygger på det forhold, at en form udvikler sig kontinuerligt og hver ny form fører træk med sig fra den foregående. Ved at sammenligne oldsagernes ydre egenskaber og graden af lighed og ulighed mellem dem, har man mulighed for at ordne dem i en udviklingsrække.

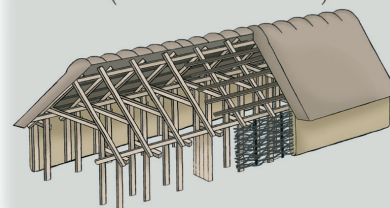
Det treskibede hus

I et treskibet hus bæres taget af to rækker af kraftige stolper, placeret ned igennem husets midte. Hustypen kaldes treskibet, da det i tværsnit kan opdeles i tre dele - mellem og på hver side af de to rækker tagbærende stolper.

Husene har haft stolper til ydervægge og andre opdelinger i huset - som skillevægge, båse til dyrene osv. - men disse er kun i heldige tilfælde bevaret. Husene er aflange og oftest 5-6 m brede. De kaldes derfor langhuse, når de er så lange, at de er brugt som bolig. Der er også mindre bygninger, som har været brugt som fx arbejds- og opbevaring. Indgangene er i langhusenes lange vægge, og indrettes oftest med bolig i den ene ende (mod vest) og stald i den anden (mod øst).

Treskibede huse bygges i det meste af bronzealderen, jernalder og vikingetid - samlet en periode på omkring 2000 år (1.500 f.kr.-1.050 e.kr.).

det, at man har gået ind i en fordelingsgang, da der er en række stolpehuller på hver side af døren, som muligvis har udgjort to skillevægge. Fordelingsgangen har været omkring 2,5 m bred og været i hele husets bredde, hvilket er omkring 5,4 m på dette sted. Rummet vest for fordelingsgangen har været omkring 57 m² stort. Rummets funktion kunne ikke umiddelbart bestemmes, men traditionelt set har det været beboelsesenden, mens stalden har været mod øst. Vægstolpehullerne havde en indbyrdes afstand på mellem 0,6-0,7 m, så væggen tolkes til at have bestået af støjler med risflet og lerklining. Hustomtens bredde kunne måles mellem de nordlige og sydlige vægstolpehuller til at have været 6,1 m mod vest, mens den var 5,4 mod øst. Hustomtens endelige længde kunne ikke afgøres, men ud fra de bevarede stolpehuller, har den mindst været 13,8 m lang. Derved har hustomten været et treskibet langhus på minimum 79,4 m². ¹⁴C-analyserne fra tre af tagstolpehullerne daterer hustomten til yngre germansk jernalder, fra 679 til 746 e.Kr.

Konstruktion A319 tolkes som en mulig økonomibygning med flere vægstolpehuller hele vejen rundt og en større grube midt i konstruktionen, som blev til flere mindre gruber. Denne konstruktion dateres også ud fra tre ¹⁴C-dateringer til yngre germansk jernalder, fra 679 til 746 e.Kr.

De sidste fire hustomter, A317, A318, A320 og A321, tolkes til at være treskibede langhuse. De bestod alle kun af tagstolpehuller, på nær A317, som havde to dørstolpehuller mod syd. De manglede alle også en eller flere af tagstolpehullerne, samt de blev alle forstyrret af en til to recente dræn. A317, A318 og A320 blev registreret i deres fulde udstrækning på mellem 12,1 til 6,9 m mellem tagstolpehullerne, mens A321 fortsatte ind under feltgrænsen mod nord og øst. A317 blev ud fra tre ¹⁴C-dateringer dateret til yngre germansk jernalder/ældre vikingetid, fra 685 til 839 e.Kr. De resterende hustomter dateres ud fra hustypologi ligeledes til yngre germansk jernalder/ældre vikingetid.

Mod sydvest i udgravningsfeltet blev der registreret et areal på omkring 12x25 m, hvor der var ardspej. Disse ardspej fortsatte ud under feltgrænsen mod både syd og vest, så deres nøjagtige udbredelse kunne ikke bestemmes. Disse ardspej kan muligvis høre til den fundne bebyggelse.

Grubehuse

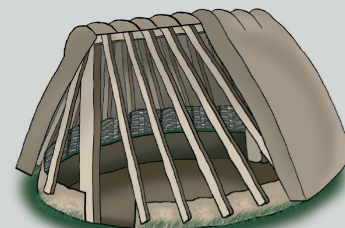
Oversigtskort. Grubehusene er vist med grønne polygoner og A-nr.

Baggrund: Ortofoto 2023 © Styrelsen for Dataforsyning og Infrastruktur.

Grubehus

Et grubehus er en lille bygning, som består af en rund eller mere kvadratisk nedgravning i jorden på op til en meters dybde. På hver side af gruben har stået en stolpe, der har båret taget til huset. Af og til kan der være spor omkring gruben efter de pæle, der har udgjort væggen.

Grubehuse kendes fra det meste af landet og findes fra jernalderen frem til tidlig middelalder (ca. 100-1.000-tallet). Grubehuse er formodentlig benyttet som værkstedshuse.

Der blev registreret fire cirkulære grubehuse ved muldafrømningen. To af dem, A219 og A269, var dog blevet snittet af søgegrøfterne ved forundersøgelsen, hvorved kun lidt over halvdelen af disse to var tilbage. I tre af dem, A219, A268 og A273, blev de to tagstolpehuller fundet og registreret i hver ende af grubehusene, mens de var gravet væk i den sidste. Grubehusene havde en dybde på mellem 20 til 57 cm og en bredde på mellem 204 til 320 cm og var fladbundet. Grubehus A273 blev ud fra to ¹⁴C-dateringer dateret til yngre germansk jernalder, fra 676 til 751 e.Kr. ¹⁴C-analyser fra grubehus A268 daterer dette grubehus til yngre germansk jernalder/ældre vikingetid, fra 772 til 880 e.Kr.

Brønde

Der blev registreret tre brønde, A274, A275 og A279, ved muldafrømningen, og de blev alle efterfølgende snittet med maskine. Ingen af dem var ikke specielt dybe, men de var stadig alle meget vandledende. De var mellem 30 til 70 cm dybe og mellem 42 til 339 cm bredde i toppen af anlægget. I brønd A279 var der stadig to opretstående træstave langs brøndkassen bevaret. Disse blev forsigtig registreret og gravet frem, så de kunne bruges til naturvidenskabelige undersøgelser. Desværre viste de sig i for dårlig stand og for små til at kunne bruges til dendrodatering. Derfor blev der taget en prøve til ¹⁴C-analyse af hver træstav. Der blev ikke fundet kasserede redskaber eller lignende af organisk/uorganisk materiale i de fugtige iltfattige miljøer nær brødenes bunde. ¹⁴C-analyser af de to træstave daterer brønden, A279, til yngre germansk jernalder.

Oversigtskort. Brøndene er vist med lyseblå polygoner og A-nr.

Baggrund: Ortofoto 2023 © Styrelsen for Dataforsyning og Infrastruktur.

Sammenfatning og perspektivering

Ud fra ¹⁴C-analyserne, kan tre af de registrerede konstruktioner, A120, A273 og A319, med en vis rimelighed siges at være samtidige, da de alle tre har næsten identisk datering. A120 dateres til år 679 – 746 e.Kr., det samme gør A319, mens A273 dateres til år 676 – 751 e.Kr. Til denne samling kan med et vis forbehold tilføjes A279, som dateres til år 658 – 775 e.Kr. Udover at dette anlægs datering er ca. +/- 20 år i hver ende, skal der tages det forbehold, at dateringen er lavet på træ, som har en høj egenalder.

Brønd

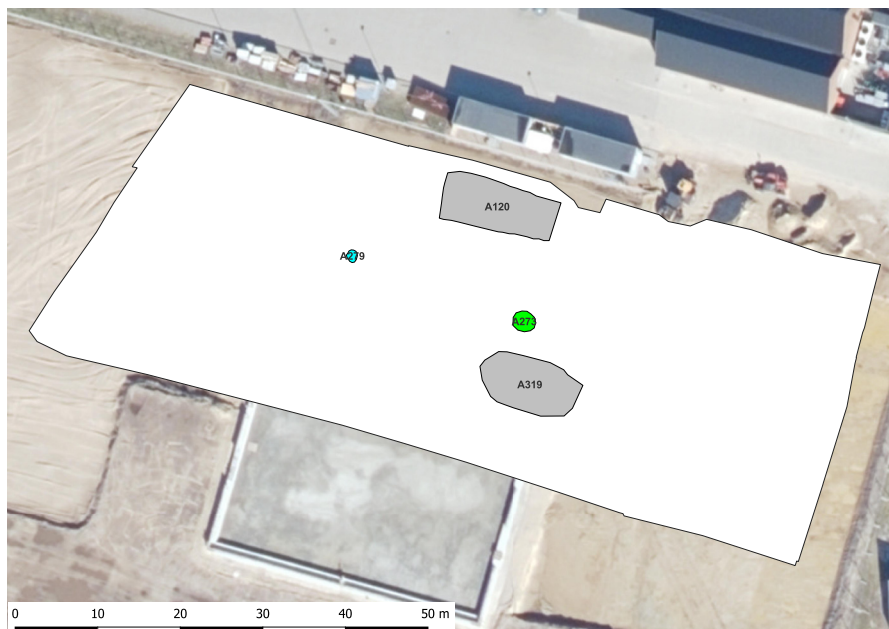
En brønd er som i dag et hul gravet for at skaffe vand. Der kendes brønde helt fra bondestenalderen (3.900 f.kr.), og gennem størstedelen af oldtiden er en brønd bare et dybt hul med ret stejle sider. I visse perioder forer man brøndhullet med træ, enten i form af pileflet, en udhulet træstamme (en holk) eller en kasse af træ.

Brønden bliver, efter den ikke bliver brugt længere, opfyldt med affald fra bopladsen. Brøndene indeholder derfor tit mange ting af træ, blade, dyrekogler og endda læder. I brønden har der været vådt og iltfattigt, så tingene ikke er rådnet så hurtigt. Derfor er det også især i brøndene, man finder både kopper, spande, dele af hjul og bygningsplanker, stiger og meget mere af træ - såvel som kogler af mennesker og dyr - og endda sko af skind! Også helt små dele som pollen fra luften kan være bevaret, og kan fortælle om landskabet nær brønden, mens den var i brug.

Dendrokronologi

Dendrokronologi er tidsbestemmelse ud fra årringe i træ. Træerne vokser nemlig mere (får en tykkere årring) på nogle år end andre. Derfor får de nærmest en stregkode, som passer præcis til den tid, de har vokset. Dendrokronologi bygger på en sammenligning af den stregkode med en lang række af stregkoder, man har fra især gamle træer.

Oversigtskort over den mulige gårdsenhed.
Baggrund: Ortofoto 2023 © Styrelsen for
Dataforsyning og Infrastruktur.

Oversigt over gårdsenhedens forskellige konstruktioners datering	
A-nr.	Datering
A120	679-746 e.Kr.
A273	676-751 e.Kr.
A279	658-775 e.Kr.
A319	679-746 e.Kr.

Derfor er det nok nærmere +/-40 år end +/- 20 år. Dog er dateringen så tæt på de tre andres, at den medregnes her, med de førnævnte forbehold. Derved kan der tolkes en gårdsenhed ud fra alle de registrerede anlæg, som bestod af et hus, et grubehus, en mulig økonomibygning og en brønd.

Denne bebyggelse skal ses i sammenhæng med de andre erkendte bebyggelser, der er gjort ved tidligere udgravninger i området. I Pandrup omkring fem kilometer mod sydøst er der også fundet gårdsenheder fra samme tidsperiode. Disse har sammen med denne gårdsenhed muligvis dannet basis for en håndværks-/handelsplads, hvilket tilstedeværelsen af grubehusene indikerer. Derudover er der godt 400 meter syd for udgravningen fundet en stor høvdingehal fra vikingetiden, og nærmest ved er der lige øst for udgravningen fundet flere treskibede langhuse fra yngre jernalder/tidlig vikingetid. Desuden findes der ved det historiske Hune Kirkehuse en romansk kirke, hvor der i kirkens våbenhus står en runesten fra ca. 970-1020 med inskriptionen: "Hove, Thorkil, Thorbjørn satte deres fader Runulv den Rådsnildes sten". Yderligere står der endnu en runesten i Jetsmark kirkes våbenhus. Denne med inskriptionen: "Hove satte stenen efter sine brødre Thorlak og Ride (Rede)". Alt dette indikerer, at der i perioden lige før vikingetid, i vikingetid og tidlig middelalder var et livlig og rigt miljø i området.

Yderligere er der ved Pandrup fundet gravgaver fra førromersk jernalder, blandt andet i form af et La Tène-sværd, som der er fundet omkring 100 af i Danmark, der indikerer, at området har haft gode kontakter til omverden, samt at bebyggelsen både her, ved høvdingehallen i Hune samt de to runesten havde betydningsfulde beboere gennem store dele af forhistorien.

Kontakten til omverden har muligvis foregået over vand, da vesterhavs-kysten kun findes ca. 3 km mod vest. Herfra har de kunne sejle sydover, hvorved de har ramt Sløjenkanalen. Denne har givet adgang til Limfjorden. Herfra har de kunne komme mod øst, ud i Østersøen, uden at skulle runde det farlige farvand omkring Skagen.

I historisk tid bliver Hune, sammen med store dele af vestkysten, ramt af sandflugt. Dette skyldes, at bønderne op gennem tiden havde ladet dyrene græsse i klitterne, slået både klittag og græs, hentet brændsel i krattet og skåret græstørv. I 1500-tallet bliver det så slemt, at flere gårde, huse og vandløb bliver begravede af sandet, hvorved store dele af befolkningen blev tvunget til at flytte. I 1700-tallet har flere forbud mod at skære græstørv og marehalm båret frugt, og befolkningstallet er langsom stigende.

Museets udgravninger, de stadig stående fortidsminder samt de skriftlige kilder, viser Hune som et område med bebyggelse og anden aktivitet gennem stort set hele forhistorisk og historisk tid. Så selv om Hune har haft sine op- og nedture, strækker områdets historie sig flere tusind år tilbage.

Hvis du vil vide mere

Som yderligere læsning kan anbefales følgende oversigtsværker.

Danmarks Oldtid, Yngre jernalder og vikingetid, 400 e.Kr. – 1050 e.Kr., af Jørgen Jensen, 2004, Gyldendal.

Udgravningsdata

Yngre germansk jernalder bebyggelse

- Nordjyske Museer jnr. ÅHM7943.
- Udgravningsperiode: D. 1-12-2022 til d. 16-12-2022.
- Fund & Fortidsminder: 100403 Sb.nr. 108, 109
- Slots- og Kulturstyrelsen jnr. 22/14460
- Bygherre: Tømmergaarden A/S
- Undersøgt areal: 3.540 m²
- Deltagere i udgravningen:
 - Arkæolog Charlotte Marie Brühe Jensen,
 - Sanne Thoudal Laustsen,
 - Lærke Schartau,
 - Ane-Sophie Ankerstjerne Bech
 - René Gravgaard Pedersen
- Dokumentationsmateriale (fund, fotos, opmålinger m.v.)
opbevares på Nordjyske Museer, Vang Mark 25,
9380 Vestbjerg